

«Υδωρ και Οικο-θεολογία από Ορθόδοξη προοπτική»

Αρχιμ.Ιγνατίου Δ. Σωτηριάδη,
Γραμματέως της Επιτροπής Διορθοδόξων και Διαχριστιανικών Σχέσεων
της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος

G20 Ειδική Εκδήλωση-Συμπόσιον περί του Ύδατος
“Προωθώντας ένα νέο πολιτισμό του Ύδατος για τους λαούς,
τον πλανήτη και την ευημερία”
21.10.2021, Rome, Italy

Εισαγωγή

Το ύδωρ αποτελεί την πηγή και την βάση τη ζωής σε αυτόν τον πλανήτη, από το οποίο κάθε μορφή έμβιου όντος ή βιολογικής ζωής οφείλει την ύπαρξη του. Το ύδωρ αποτελεί προϋπόθεση αλλά προάγγελος της συνέχιση της ζωής. Ύδωρ και ζωή, άνθρωπος και ύδωρ, κόσμος και ύδωρ, αποτελούν από τα αλληλένδετα φιλοσοφικά και θεολογικά και επιστημονικά σχήματα, που προσδιορίζουν την σχέση του ανθρώπου με τον Θεό, το περιβάλλον και την οικολογική κρίση σήμερα. Η ιδιαίτερη θέση του ύδατος στην θεολογία, από τις πρωταρχικές Βιβλικές αναφορές της Δημιουργίας μέχρι της Αναδημιουργίας, προκρίνουν πληθώρα υποκειμενικών ερωτημάτων για την σχέση του ανθρώπου με τον υλικό κόσμο. Οι απαντήσεις εξ απόψεως ορθοδόξου υπερβαίνουν τη διχοτόμηση του ανθρώπου και κόσμου, προσφέροντας μια πιο βαθύτερη οικολογία στην οποία καθορίζονται οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις στο πλαίσιο της Θείας Οικονομίας. Το ύδωρ αποτελεί θείο δώρο και κοινό αγαθό για όλη την κτίση και για όλους τους ανθρώπους. Η συνεργασία επομένως σε Διαθρησκειακό και Διαχριστιανικό επίπεδο είναι μια *de facto* πραγματικότητα.

Ξεκινώντας από τον Κήπο της Εδέμ και φθάνοντας μέχρι τον τρόπο αντιμετώπισης της ορθής χρήσης, της δίκαιης κατανομής και της διατήρησης των υδάτινων πόρων. Αυτοί οι συσχετισμοί εκφράζουν μια πληθώρα θετικών προσανατολισμών και αναλήψεων πρωτοβουλιών και ανθρωπολογικών εμπειριών σε κάθε και για κάθε άνθρωπο, για την συνέχιση της ζωής στον πλανήτη γη. Η κοινή ευθύνη μας πρέπει να βασίζεται στην αλληλεγγύη, την αλληλεξάρτηση και την ορθή διαχείριση του ύδατος, ανάγκη διαλόγου Επιστήμης και Θεολογίας.

Τον αλληλένδετο αυτόν χαρακτήρα, την κοινή βάση μεταξύ οικολογίας και οίκο-θεολογίας που διατηρεί τον άνθρωπο μέσα στο οικοσύστημα είναι από μερικά στοιχεία των παρεμβάσεων που υπογραμμίζει ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος.

α) Ύδωρ, το βιβλικό υπόβαθρο και η προοπτική του

Σε αναφορές στο Βιβλίο της Γένεσης το ύδωρ αποτελεί μέρος της Δημιουργίας που αρχικά συνυπάρχει με το χάος, καθώς ο Θεός συγκεντρώνει τα ύδατα σε ένα μέρος που τα αποκαλεί «θάλασσες»¹. Αυτή η δυαδικότητα ίσως αντικατοπτρίζει την διπλή δύναμη του νερού, να βιώνεται πρωταρχικά ως καταστροφικό σημείο πριν γίνει ζωογόνος. Ανέκαθεν οι άνθρωποι έχουμε ένα αρχέγονο δέος, ένα βαθύτερο φόβο όταν αντικρίζουμε τις θάλασσες ή τους ωκεανούς. Στην αρχή το Πνεύμα του Θεού αιωρούνταν πάνω από τα ύδατα² πριν ξεκινήσει η δημιουργία, δηλώνοντας το γεγονός ότι το νερό είναι μια πηγή προ της δημιουργίας και γίνεται η βάση για τη δημιουργία που ακολούθησε. Ο ουρανός και η γη κλήθηκαν από τα ύδατα³. Τα νερά ήταν ευλογημένα με άφθονα ζωντανά πλάσματα⁴. Θεός χρησιμοποιεί το νερό για να θρέψει και να διατηρήσει τη δημιουργία και το δίνει ως ευλογία στο σύνολό της Δημιουργίας⁵. Το νερό γίνεται μέσο δημιουργίας του Θεού. Με άλλα λόγια, αυτό είναι η σωτηρία της δημιουργίας του Θεού. Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι το νερό μπορεί να γίνει εργαλείο καταστροφής μπροστά στην ανθρώπινη κακία⁶ και οικολογική καταστροφή. Ο Άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων υπογραμμίζει αυτήν την σημασία: «*water is a wonderful*

¹ Ιωάννης Ζηζιούλας, Μητροπολίτης Περγάμου, (1997), “Θεολογική θεώρηση του οικολογικού προβλήματος”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ.32-34. John Chrystavgis, (2010) ‘Icons, Liturgy, Saints: Ecological insights from Orthodox Spirituality’, in *International Review of Mission*, 99, 2, p. 181.

² Γεν. 1, 2: «ή δὲ γῆ ἦν ἄρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος». Μιλτιάδης Κωνσταντίνου, (1997), “Βιβλικές προϋποθέσεις αντιμετώπισης του οικολογικού προβλήματος”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ. 114-116. Ευθυμίου, Στύλιου, (2003), *Ἄνθρωπος και Φυσικό Περιβάλλον*, εκδόσεις Γρηγόρη, Θεσσαλονίκη, σσ. 10-11.

³ Γεν. 1, 6-10. Ευθυμίου Στύλιου, (2003), *Ἄνθρωπος και Φυσικό Περιβάλλον*, εκδόσεις Γρηγόρη, Θεσσαλονίκη, σσ. 12. Ηλίας Οικονόμου, (1996) *Θεολογική Οικολογία*, θεωρία και πράξη, εκδόσεις Δ. Μαυρομάτη, Αθήνα, σσ. 56-65.

⁴ Γεν. 1, 20-21: «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἕρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγένετο οὕτως...». Ηλίας Οικονόμου, (1996) *Θεολογική Οικολογία*, θεωρία και πράξη, εκδόσεις Δ. Μαυρομάτη, Αθήνα, σσ.85-88.

⁵ Γεν. 1, 20-23, 2, 6. Ιωάννης Ζηζιούλας, Μητροπολίτης Περγάμου, (1997), “Θεολογική θεώρηση του οικολογικού προβλήματος”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σ.35.

⁶ Γεν. 7, 1-24. Ηλίας Οικονόμου, (1996) *Θεολογική Οικολογία*, θεωρία και πράξη, εκδόσεις Δ. Μαυρομάτη, Αθήνα, σσ. 66-71.

thing and the most beautiful of the four sensible elements of the creation, the sky is the dwelling of angels but the skies are made of water; earth is the home of human and creations, but the earth has come out of the waters; and before the creation of the visible things in six days, the spirit of God hovered over the waters. The water is the principle of the cosmos and the Jordan of the gospel»⁷.

Σκοπός αυτής της σύντομης βιβλικής επισκόπησης είναι να αναδείξει την δημιουργική σκέψη που υπογραμμίζει τη σημασία του νερού στις ανθρώπινες κοινότητες ως ζωογόνο και συντηρητή αυτού του συγκροτήματος που λέγεται οικοσύστημα. Ήδη από το 1993 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος αποδεχόμενος την πρόσκληση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επισήμανε τότε ότι το οικολογικό πρόβλημα της εποχής μας απαιτεί ριζική επανεκτίμηση για το πως βλέπουμε ολόκληρο τον κόσμο. Απαιτεί μια διαφορετική ερμηνεία της ύλης κι του κόσμου, μια νέα στάση της ανθρωπότητας απέναντι στην φύση και μια νέα κατανόηση στον τρόπο που αποκτούμε και χρησιμοποιούμε τα υλικά αγαθά⁸.

Η παρουσία νερού εξασφαλίζει τη ζωή και η απουσία του επιφέρει τον θάνατο. Μπορεί να υπάρξει θεολογική αιτιολόγηση ή εξήγηση για αυτήν την κατάσταση⁹? Ποιο είναι το υπόβαθρο πίσω από την ιδιωτικοποίηση¹⁰ της πηγής της ζωής, η οποία διατηρεί και τρέφει και επιπλέον αντιπροσωπεύει την παρουσία του Θεού στη δημιουργία; Τελικά, πώς αντιμετωπίζουμε το δώρο του Θεού στην ανθρωπότητα¹¹; Η παγκόσμια οικολογική κρίση που επηρεάζει τον αέρα, το νερό και την γη του πλανήτη, ειδικότερα το δώρο του νερού, έχει οδηγήσει σε εμφανείς ρωγμές της κατ' εικόνα Θεού δημιουργίας του ανθρώπου. Ο π. Ιωάννης Χρυσανγής, Αρχιδιάκονος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ειδικός για τα

⁷ *Catechetical Lecture 3*. In Salim Thanka Kumar, (2015), *Eco-theological Significance of water* (New Delhi: Christian World Imprints, p 59.

⁸ «the ecological problem of our times demands a radical reevaluation of how we see the entire world; it demands a different interpretation of matter and the world, a new attitude of humankind toward nature, and a new understanding of how we acquire and make use of our material goods», Ecumenical Patriarch Bartholomew I. “Unity and Commonality: Address to the Plenary of the European Parliament in Strasbourg, France, April 19, 1994”, in J. Chryssavgis (ed.), *Cosmic Grace and Humble Prayer: The Ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I*. Elizabeth Theokritoff, (2017), “Green patriarch, green patristics: reclaiming the deep ecology of Christian tradition”, in *Religions* 8 (7), p.118. For more see: Gschwandtner, Crina, (2010), “Orthodox ecological theology: Bartholomew I and Orthodox contributions to the ecological debate”, in *International journal for the study of the Christian church*, 10), 2/3, pp.130-143.

⁹ Armstrong, A. & M. Armstrong, (2006), “A Christian perspective on water and water rights. *The History of Water* ‘”, in *The World of Water*, Ed. by T. Tvedt & T. Oestigaard. London: I. B. Tauris, pp. 363–364.

¹⁰ Gleik, P., (1999), “The human right to water”, in *Water Policy* 1, 5, pp. 487–503.

¹¹ Resane, Thomas, (2010), “The theological responses to the socio-economic activities that undermine water as a resource”, in *Theological Studies*, 66, 1, pp.1-3.

οικολογικά και περιβαλλοντολογικά θέματα από ορθόδοξη σκοπιά¹², προσβλέπει σε μια αποκατάσταση της θρυμματισμένης αυτής εικόνας μέσω των μυστηριακών πράξεων της κοσμικής μεταμόρφωσης, της κοσμικής διασύνδεσης και της κοσμικής συμφιλίωσης¹³.

Η φύση χρειάζεται τον άνθρωπο και ο άνθρωπος χρειάζεται την φύση, θα υπογραμμίσει ο Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας¹⁴. Με αφορμή την διδασκαλία του Μεγάλου Αθανασίου γιατί η δημιουργία απαιτεί σωτηρία, ο Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης θα επισημάνει ότι η θνητότητα, η ροή και η αποσύνθεση είναι φυσικά επακόλουθα για τη δημιουργημένη τάξη ακριβώς επειδή δημιουργείται από το τίποτα¹⁵. Δεν πρέπει να υπάρχει λόγος να βλέπουμε σε αυτό οποιαδήποτε περιφρόνηση για τον υλικό κόσμο: είναι μια καθαρά ρεαλιστική περιγραφή της κατάστασης στην οποία βρίσκονται όλα τα υλικά πλάσματα, άνθρωποι όχι λιγότερο από άλλα. Αλλά αυτό σημαίνει ότι η Δημιουργία πρέπει να υπερβεί τον εαυτό της για να επιβιώσει. Και αυτή η κίνηση, συνεχίζει ο Μητροπολίτης Περγάμου, είναι δυνατή μόνο μέσω του ανθρώπου με το κατ'εικόνα, που ως άτομο μπορεί να συνειδητοποιήσει τον πραγματικό του εαυτό μόνο υπερβαίνοντας τον εαυτό του.

Ο άνθρωπος έχει δημιουργηθεί για να σχετίζεται με τον Θεό και να παραπέμπει πίσω στον Θεό. Τι γίνεται όμως αν ο άνθρωπος αποτύχει να συσχετιστεί με τον Θεό; Η βασική θέση του ανθρώπου σημαίνει ότι έχει επίσης μια καταστροφική δυνατότητα να υπερβεί τους εφιάλτες του πιο μισάνθρωπου βαθιά οικολόγου¹⁶. Συνήθως στην ορθόδοξη σκέψη, η σύγχρονη ανθρωπογενής καταστροφή του περιβάλλοντος απλώς αναπαριστά μια αρχαία ιστορία: η αταξία, η σύγκρουση και τα δεινά στη δημιουργία έχουν τις ρίζες τους στην ανθρώπινη αποστασία από μια σωστή σχέση με τον Θεό. Όπως μας υπομνηματίζει ήδη ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν η ιστορία της πτώσης έχει να κάνει με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τον κόσμο: είτε αυτή η χρήση είναι εντός είτε

---

¹² Gschwandtner, Christina M. (2010), “Orthodox ecological theology: Bartholomew I and Orthodox contributions to the ecological debate”. in *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, pp. 1–15.

¹³ John Chryssavgis, (2019), *Creation as Sacrament: Reflections on Ecology and Spirituality*, London: T & T Clark, p.1-2.

¹⁴ Metropolitan John (Zizioulas) of Pergamon, (1997a). *The Book of Revelation and the Natural Environment. In Revelation and the Environment: AD 95-1995*. Edited by Sarah Hobson and Jane Lubchenco. Singapore: World Scientific. Του ιδίου, (1992), *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας, εκδόσεις Ακριτας, Σειρά «Ορθόδοξη Μαρτυρία», αριθ. 44, σσ.39-46.

¹⁵ Metropolitan John (Zizioulas) of Pergamon. (1990), *Preserving God's creation (Part 3)*. *King's Theological Review* 13: pp.1–5.

¹⁶ Ιωάννης Ζηζιούλας, Μητροπολίτης Περγάμου, (1997), “Θεολογική θεώρηση του οικολογικού προβλήματος”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατηρηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σ.36.

εκτός σχέσης με τον Δημιουργό του¹⁷. Το βιβλικό υπόβαθρο της σημασίας του νερού ως δημιουργικής αιτίας και παροχής της ζωής στον πλανήτη γη, ενυπάρχει μέσα σε ένα όραμα μιας οικολογικής δικαιοσύνης. Η θεολογική οικολογία οφείλει να λαμβάνει υπόψιν την ανθρώπινη ευθύνη ως κατεξοχήν πρώτιστα πνευματικό θέμα¹⁸ για μια οικολογική καταστροφή και τους βασικούς δεσμούς, όπως είναι το ύδωρ για μια δίκαιη κατανομή και εκμετάλλευση του¹⁹.

β) Ο Πλανήτης και η Ανθρώπινη Υπευθυνότητα

Η ρίζα της οικολογικής κρίσης στην χρήση, κατανομή, διάθεση και μόλυνση των υδάτινων πόρων βασίζεται στον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε την θέση του ανθρώπου και τον κόσμο αυτόν. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης επαναλαμβάνει πολλές φορές την ρύπανση ως οικολογική αμαρτία. Αναφέρει χαρακτηριστικά στην Σάντα Μπάρμπαρα το 1997: «*To commit a crime against the natural world is a sin against ourselves and a sin against God*»²⁰. Η «οικολογική αμαρτία» είναι μια νέα έννοια και δεν έχει κατανοηθεί ορθά. Η οικολογική αμαρτία βρίσκεται ανάμεσα στον πλανήτη και την ανθρώπινη υπευθυνότητα, ατομικά και συλλογικά. Η οικολογική αμαρτία επομένως δεν αποτελεί ένα γεγονός επίρριψης ευθυνών σε άλλους με εξαίρεση τον εαυτό μας²¹. Οι οικολογικές ή πράσινες πράξεις και ενέργειες, όσο και να στηρίζονται στην καλή θέληση μας, θα μείνουν ατελέσφορες, εάν δεν αναγνωρίσουμε ότι τα αίτια της οικολογικής καταστροφής, της έλλειψης πόσιμου ύδατος και της ρύπανσης των υδάτινων πόρων, αλλά περισσότερο και της δίκαιης

---

¹⁷ Schmemmann, Alexander. (1976). *Water and the Spirit*, London: SPCK, p. 96.

¹⁸ Ανέστης Κεσελόπουλος, (1997), “Το οικολογικό ως πνευματικό πρόβλημα”, Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ. 155–157.

¹⁹ Νικόλαος Στάμου, (1997), “Οικονομία περιβάλλοντος και οικονομία Θεού”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σ.129.

²⁰ John Chryssavgis, (2016), *Bartholomew, Apostle and Visionary: Twenty-Five Years of Guiding the Christian East*, East.Nashville: W.Thomas Nelson, pp. 176–178. Elizabeth Theokritoff, (2017), “Green patriarch, green patristics: reclaiming the deep ecology of Christian tradition”, in *Religions* 8 (7), p.12. Gschwandtner, Christina M. (2010), “Orthodox ecological theology: Bartholomew I and Orthodox contributions to the ecological debate”, in *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, p.132.

²¹ John Chryssavgis, (2003), *Cosmic Grace, Humble Prayer: The Ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I.*, Grand Rapids, Michigan and Cambridge: Eerdmans, p.221. Elizabeth Theokritoff, (2017), “Green patriarch, green patristics: reclaiming the deep ecology of Christian tradition”, in *Religions* 8 (7), p.12. Gschwandtner, Christina M. (2010), “Orthodox ecological theology: Bartholomew I and Orthodox contributions to the ecological debate”. in *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, p.132.

κατανομής του, βρίσκονται σε μια εγωιστική, ακόρεστη και ανεύθυνη επιθυμία, δηλαδή αμαρτία, που εξαντλεί του φυσικούς πόρους²².

Ο πλανήτης ως τόπος διαβίωσης των ανθρώπων και των πλασμάτων, υπάρχει για την ζωή και τόπος της φανέρωσης της σχέσεως μας με το Θεό²³. Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβάνεται η οικολογική αμαρτία, η οποία για τον πλανήτη, όπως επισημαίνει ο μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας, κάθε καταστροφή, κάθε μόλυνση που προκαλείται στην φύση, άμεσα καθιστά την ίδια την φύση ανίκανη να γίνει φορέας της κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό. Η οικολογική αμαρτία ο βιασμός της φύσης και η εκμετάλλευση των ανθρώπων στην κοινωνία και στην περίπτωση του νερού, κατανοούνται βαθιά ως μέρος μιας πραγματικότητας, δημιουργώντας καταστροφή και στις δύο. Δεν κοιτάμε το παρελθόν, αλλά ένα νέο μέλλον, το οποίο προκλήθηκε από την κοινωνική μετάνοια και τη μεταστροφή στις θείες εντολές. Όπως το γεγονός της φύσης και της κοινωνίας γίνεται εχθρικό μέσω της αδικίας, έτσι θα αποκατασταθεί στην αρμονία μέσω της δικαιοσύνης²⁴. Η αποκατάσταση των δίκαιων σχέσεων μεταξύ των λαών αποκαθιστά την ειρήνη στην κοινωνία και, ταυτόχρονα, θεραπεύει την εχθρότητα της φύσης. Απλώς, ειρηνικές κοινωνίες στις οποίες δεν εκμεταλλεύονται τους ανθρώπους δημιουργούν επίσης, ειρηνικά, αρμονικά και όμορφα φυσικά περιβάλλοντα.

Από θρησκευτική και χριστιανική σκοπιά το ζήτημα του ύδατος, της διάθεσης, της χρήσης και της δίκαιης κατανομής, έρχεται ως απειλή για τον πλανήτη και την ζωή, ανθρώπων και κτισμάτων. Η οικολογική αμαρτία έχει προεκτάσεις στους συνανθρώπους μας. Έχει προεκτάσεις απέναντι στις ερχόμενες γενεές. Έχει επίσης προεκτάσεις απέναντι στους φτωχούς λαούς που θα επηρεαστούν πρωταρχικά αρνητικά. Εάν μπορούμε να συμβάλλουμε θετικά επάνω σε αυτές τις πτυχές της συνδέσεως της οικολογικής αμαρτίας και του προβλήματος του ύδατος, θα αντικρύσουμε στις πραγματικές διαστάσεις, την περιβαλλοντολογική υποβάθμιση, την καταστροφή των βιοτόπων, την ξηρασία, την έλλειψη πόσιμου νερού. Θέματα που διαταράσσουν το οικολογικό σύστημα. Όταν

---

²² John Chryssavgis, (2003), *Cosmic Grace, Humble Prayer: The Ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I.*, Grand Rapids, Michigan and Cambridge: Eerdmans, p.335. Elizabeth Theokritoff, (2017), “Green patriarch, green patristics: reclaiming the deep ecology of Christian tradition”, in *Religions* 8 (7), p.12. Gschwandtner, Christina M. (2010), “Orthodox ecological theology: Bartholomew I and Orthodox contributions to the ecological debate”. in *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, p132.

²³ John Chryssavgis, (2003), *Cosmic Grace, Humble Prayer: The Ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I.* Grand Rapids, Michigan and Cambridge: Eerdmans, pp.148-149.

²⁴John Chryssavgis, (2003), *Cosmic Grace, Humble Prayer: The Ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I.* Grand Rapids, Michigan and Cambridge: Eerdmans, p.221. Zizioulas, John, (1997), ‘Man the Priest of Creation: A Response to the Ecological Problem’. In *Living Orthodoxy in the Modern World*, ed. Andrew Walker and Costa Carras. London, SPCK, p.78.

τονιστεί από αυτήν την οπτική γωνία, η οικολογική αμαρτία, τότε γίνεται μια ολοκληρωμένη κατηγορία της ανθρώπινης αμαρτωλότητας και υπογραμμίζει την υπαιτιότητά μας, ενέργειες ή αδράνειες, ή παραλείψεις, που δυσμενώς επηρεάζουν περισσότερο τους φυσικούς πόρους, όπως είναι το ύδωρ.

γ) Η Ασκητική και η Ευημερία

Η ευημερία και ο πολιτισμός έχουν αντίκτυπο στην ασκητική του ανθρώπου, όπως υπογραμμίζει ο Οικουμενικός Πατριάρχης²⁵. Η ασκητική μέσα στο πλαίσιο της κουλτούρας για την οικολογική προσέγγιση παίρνει μια στάση απέναντι στα υλικά πράγματα που έχουν ήδη κατοχυρωθεί βαθιά στη Χριστιανική πνευματική παράδοση που την συνδέει με τις απαιτήσεις της τρέχουσας περιβαλλοντικής κρίσης. Αναφέρει ο ίδιος το εξής: «*as the Church Fathers also teach, the root of all evils that plague humankind is selfishness, and the highest expression of virtue is selfless love. It is, therefore, not permissible for faithful Christians who are seeking sanctification to remain indifferent to the effects of their acts on their fellow human beings*»²⁶.

Ο ασκητικός τρόπος προσέγγισης, μια γνωστή πρακτική, όπως είναι η νηστεία, είναι κατεξοχήν δανεισμένη από την μοναστική παράδοση θέτει τους περιορισμούς της ακόρεστης επιθυμίας και υπέρ καταπόνησης και της σπατάλης των υδάτινων πόρων. Σημειώνει ο Οικουμενικός Πατριάρχης ότι η νηστεία σημαίνει να αγαπάς, να βλέπεις πιο καθαρά να επαναφέρεις το πρωτόγονο όραμα της δημιουργίας, της αρχικής ομορφιάς ή του κάλλους της δημιουργίας. Μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος η ασκητική πρακτική οδηγεί σε μια αναγνώριση εμπειρική, μια βαθιά έννοια για την ίδια την δημιουργία. Αυτή η έννοια είναι ότι η ίδια η δημιουργία αποτελεί δώρο Θεού.

Στις θυσίες που απαιτούνται αναπόφευκτα, ειδικά για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων μεγάλης κλίμακας, κλειδί είναι η ασκητική πρακτική. Δεν είναι απλώς ότι μια απλούστερη ή θρησκευτική ζωή, αλλά μια πιο ικανοποιητική πορεία που λαμβάνει υπόψη τις περιβαλλοντολογικές απαιτήσεις. Ο ασκητισμός είναι τόσο σημαντικός και έχει να κάνει με το παράδοξο του κόσμου. Ο π. Ιωάννης Χρυσσαυγής επισημαίνει ότι το χριστιανικό όραμα της

²⁵ John Chryssavgis, (2003), *Cosmic Grace, Humble Prayer: The Ecological Vision of the Green Patriarch Bartholomew I*, Grand Rapids, Michigan and Cambridge: Eerdmans, p.219.

²⁶ Ecumenical Patriarch, (2008), *Encountering the Mystery: Understanding Orthodox Christianity Today*. New York: Doubleday, p. 250.

δημιουργίας αποτελείται από τρεις θεμελιώδεις διαισθήσεις: ο κόσμος δημιουργείται καλός, ο κόσμος είναι σε πτωτική κατάσταση και ο κόσμος που λυτρώνεται. Επισημαίνει ότι, όταν ένα από αυτά είτε απομονωθεί είτε παραβιαστεί, το αποτέλεσμα είναι ένα μη ισορροπημένο και καταστροφικό όραμα του κόσμου²⁷.

Η ασκητική στον πολιτισμό, στον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος διαμορφώνει την καθημερινή του πορεία και ζωή επάνω τον πλανήτη, η ασκητική πρακτική συμβάλλει στον έλεγχο και την ανατροπή της υποβάθμισης του θέματος του ύδατος. Ειδικότερα, οδηγεί στην αναδιαμόρφωση πρωτοβουλιών σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Αυτό θα αποτελέσει μια δέσμευση σε ατομικό και παγκόσμιο επίπεδο, που μέσα από της πνευματικές και ηθικές μας καταβολές θα επιτύχουμε μια μεταστροφή, μια αλλαγή προς την διάσωση, στο κοινό καλό, στο σεβασμό του κοινού οικολογικού αγαθού, όπως είναι το ύδωρ.

Επίλογος

Η παγκοσμιοποίηση και η πρόσφατα σχεδιασμένη αναπτυξιακή στρατηγική έχουν ως αποτέλεσμα τον προσδιορισμό του νερού ως πολύτιμου εμπορεύματος για οικονομικό συμφέρον. Ιδιωτικοποίηση του φυσικού αυτού πόρου που τρέφουν τη ζωή είναι ένα σοβαρό ατόπημα²⁸. Η ιδιωτικοποίηση και οι φυσικοί πόροι είναι μια από τις βασικές αιτίες για τη μετατόπιση βλέποντας το νερό ως οικονομικό αγαθό και όχι ως ζωής αγαθό. Ο Koffie Annan λέει: «*Lack of access to water for meeting basic needs such as health, hygiene and food security undermines development and inflicts enormous hardship on more than a billion members of the human family*»²⁹.

Στην ορθόδοξη λειτουργική παράδοση το ύδωρ αποτελεί πηγή ζωής³⁰. Σύμφωνα με την Ορθόδοξη Θεολογία, είναι καθήκον η ανθρωπότητα να βλέπει τις αλληλοσυνδέσεις στην δημιουργία, ιδιαίτερα του νερού για την ύπαρξη και την επιβίωση του κόσμου. Όπως και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος επισημαίνει: «How we treat the

---

²⁷ John Chryssavgis (1999), *Beyond the Shattered Image*, Minneapolis: Light and Life Publishing, pp.33-38.

²⁸ Mark. J. Allman, (2012), “Water as Sacrament Global water crisis and sacramental stewardship” in *Concilium*, 52. 2.

²⁹ Kofi Anan, (2003), “Forward,” *Water for people: Water for life*, New York: UNESCO & Berghahn Books, p. 11.

³⁰ John Chryssavgis, ed., (2003), *Cosmic Grace Humble prayer, the ecological vision of the green patriarch Bartholomew I* (Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2003), pp.31-33.

earth and all of the creation defines the relationship that each of us has with God»³¹. Προτείνει περαιτέρω ότι η κρίση είναι ο κόσμος. Η αντιμετώπιση δεν είναι κυρίως οικολογική, αλλά αφορά τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος οραματίζεται ή φαντάζεται τον κόσμο. Σε σύγχρονη κρίση του νερού δεν είναι απλά μια φυσική συμφορά, είναι η συνέπεια του συστηματικού κακού που νομιμοποιεί την απληστία των επιθυμιών σε βάρος της ζωής των κοινών αγαθών. Όπως αναφέρεται η ορθόδοξη ηθική, η πρώτη αλλαγή πρέπει να ξεκινήσει στον ανθρώπινο νου, ότι το νερό είναι δώρο του Θεού. Το καθήκον είναι να αντιμετωπίσουμε τις αιτίες και όχι το συμπτώματα. Υπό αυτή την προοπτική, η κρίση του νερού, η ρύπανση, η εμπορευματοποίηση και η ιδιωτικοποίησή του πρέπει να αντιμετωπιστούν στις βασικές αιτίες ανάδυσης της ανθρώπινης ακόρεστης κατανάλωσης. Οι επιπτώσεις μπορούν να φέρουν πέρας στην δημιουργία μιας νέας δέσμευσης που θεωρεί το ύδωρ ως μία εκ των πηγών της ανθρώπινης ύπαρξης. Η πραγματική αλλαγή βρίσκεται στην ανθρώπινη στάση και νοοτροπία. Καθώς τα ύδατα στενάζουν για αυτήν την ύπαρξη, η ανθρωπότητα πρέπει να ενημερώνεται για το γεγονός ότι δεν υπάρχει ύπαρξη ζωής χωρίς αυτόν τον ζωογόνο πόρο³².

Στην Εβδομάδα του Νερού στο Άμστερνταμ, στις 5 Νοεμβρίου 2019 ο Οικουμενικός Πατριάρχης τόνισε, μεταξύ άλλων, την σημασία της συνεργασίας της Επιστήμης και της Εκκλησίας σε θέματα οικολογίας και προστασίας του περιβάλλοντος, ενώ ταυτόχρονα τόνισε τον σημαντικό ρόλο του νερού στη ζωή του ανθρώπου και του κόσμου, δικαιολογώντας την ενίσχυση των προσπαθειών διατήρησης και των νέων μεθόδων διαχείρισης. Θα αναφέρει τα εξής σπουδαία για την σημασία του ύδατος:

«All efforts for better water management is the cry of a human soul who recognizes water as a gift, which must interest all creation. Our deep belief is that water is the inviolable and inalienable right of every human being and every creature. This is why, two decades ago, we declared that “polluting the waters of the earth for human beings... is tantamount to committing a sin!” [...] It is the responsibility of everyone — politicians and religious leaders, communities and individuals, businesses and industries — to leave water sustainable, clean and safe for the future of our cities and citizens, as well as for all human beings and our planet»³³.

---

³¹ John Chryssavgis, ed., (2003), *Cosmic Grace Humble prayer, the ecological vision of the green patriarch Bartholomew I* (Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2003), p. 221.

³² Philip V. Peacock, (2007), “Waters of life and Water of Struggle,” in V.J John ed., *Water Struggle* (New Delhi: ISPCK,), p.23,

³³ Ecumenical Patriarch Bartholomew, (2019), “Water is a right for every human being and every creature”, in <https://www.ecupatria.org/2019/11/07/ecumenical-patriarch-bartholomew-water-is-a-right-for-every-human-being-and-every-creature/>.

Οι Χριστιανοί έχουν κάθε λόγο να υιοθετήσουν μια κατάλληλη περιβαλλοντική ηθική³⁴, αυτή που τιμά την Δημιουργία αλλά την διακρίνει από τον Δημιουργό³⁵. Ωστόσο, η απλή σύσταση αναμόρφωσης μιας απλά θεολογικής διδασκαλίας δεν αρκεί. Η ικανότητά μας να ενεργούμε υπεύθυνα απέναντι στη φύση εμποδίζεται από την αποξένωσή μας από τον Θεό. Οι συνέπειες της πτωτικής πορείας και η συνεχής υπερκατανάλωση, σημαίνουν ότι ενεργούμε εγωιστικά³⁶. Στο συλλογικό Κείμενο Υπέρ της του Κόσμου Ζωής του 2020 θα επισημανθεί το εξής:

«The current environmental crisis, for instance—anthropogenic climate change, toxic pollution of water sources and soils around the world, ubiquitous damage to the entire ecosystem by microplastics and other contaminants, deforestation, soil erosion, the rapid decline of biological diversity, and so forth—is an incalculable catastrophe for the entire planet and for all terrestrial life»³⁷.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις πλευρές, δεν πρέπει να βασιστούμε μόνο σε μια υπόμνηση μιας απλής θεολογικής θέσεως, αλλά σε μια ουσιαστικότερη προοπτική πράξεων και ενεργειών για να μας οδηγήσει σε ορθές αποφάσεις σχετικά με το ύδωρ, αλλά πρέπει επίσης να

³⁴ Χρήστου Βάντσου, (1997), “Ποιμαντική και παιδαγωγική προσέγγιση του οικολογικού προβλήματος”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ. 203-212.

³⁵ Ecumenical Patriarch Bartholomew, (2003), “The Power of Joint Prayer and Action”, in J. Chryssavgis (ed.), *Cosmic Grace Humble prayer, the ecological vision of the green patriarch Bartholomew I* Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, p. 81. Ιωάννου Ζηζιούλα, Μητροπολίτου Περγάμου, (1997), *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας, εκδόσεις Ακριτας, Σειρά «Ορθόδοξη Μαρτυρία», αριθ. 44, σσ.29-47. Alexander Maros, (2017), “The Ecological Theology of the Ecumenical Patriarch Bartholomew I,” *International Journal of Orthodox Theology* 8, no. 1, p.172. Βασιλείου Γιούλτση, (1997), “Κοινωνικές συνέπειες της οικολογικής αναστροφής”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ. 51-56. Ιωάννου Ζηζιούλα, Μητροπολίτου Περγάμου, (1992), *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας, εκδόσεις Ακριτας, Σειρά «Ορθόδοξη Μαρτυρία», αριθ. 44, σσ. 67-74.

Βασιλείου Ναϊτσάκης, (1997), “Το οικολογικό πρόβλημα υπό το πρίσμα της χριστιανικής κοσμοθεωρίας”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ.169-173. Ιωάννης Πέτρου, (1997), “Το οικολογικό πρόβλημα ως πρόβλημα μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ. 179-188.

³⁶ Ecumenical Patriarch Bartholomew, (2003), “Metanoia: A New Vision”, in J. Chryssavgis (ed.), *Cosmic Grace Humble prayer, the ecological vision of the green patriarch Bartholomew I* (Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2003), pp. 115-116. Ιωάννου Ζηζιούλα, (1992), Μητροπολίτου Περγάμου, *Η Κτίση ως Ευχαριστία*, Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας, εκδόσεις Ακριτας, Σειρά «Ορθόδοξη Μαρτυρία», αριθ. 44, σσ. 87-91. Βασιλείου Γιούλτση, (1997), “Κοινωνικές συνέπειες της οικολογικής αναστροφής”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ. 56-60. Βασιλείου Ναϊτσάκης, (1997), “Το οικολογικό πρόβλημα υπό το πρίσμα της χριστιανικής κοσμοθεωρίας”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ.173-176.

³⁷ *For the Life of the World: Towards a Social Ethos of the Orthodox Church*, in <https://panorthodoxynod.blogspot.com/2020/03/for-life-of-world-toward-social-ethos.html>, § 41.

εξετάσουμε την πληροφόρηση, τα κίνητρα και τις λύσεις για την αντιμετώπιση της ορθής και δίκαιης κατανομής του ύδατος, που κατά περίπτωση απαιτούν και τεχνολογικές ενέργειες³⁸.

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα θεωρούνται παραδοσιακά ως αποτέλεσμα της αγοράς και της υπέρ κατανάλωσης και ως δικαιολογία για την κρατική εξουσία να εμπλακεί στην οικονομία πολύ πιο άμεσα και δυναμικά για την επίλυση αυτών των προβλημάτων. Οι πληροφορίες και τα κίνητρα επηρεάζονται πολύ από τη θεσμική τάξη μιας κοινωνίας. Οι κοινωνικοί και οι Διεθνείς θεσμοί που σχετίζονται με θέματα περιβάλλοντος και πόρων, όπως είναι το θέμα των υδάτων, είναι οι κανόνες που αναθέτουν την ευθύνη, δηλαδή, τα δικαιώματα της ιδιοκτησίας που καθορίζουν το ποιος μπορεί να κάνει και ποιες ενέργειες και ποιος σέβεται αυτές τις πρωτοβουλίες. Η κοινή συνεργασία, η διεπιστημονικότητα είναι τα απαραίτητα στοιχεία για την επανεκκίνηση των προσπαθειών αυτών³⁹.

Για κάθε άνθρωπο και κάθε χριστιανό το ύδωρ είναι απαραίτητο θεμελιώδες θέμα, τόσο όσο δώρο του Θεού, κοινό αγαθό, όσο και ως πνευματικό σύμβολο. Αυτές οι δύο προοπτικές είναι αδιαχώριστες και βρίσκονται στο επίκεντρο μιας περιβαλλοντολογικής ευθύνης. Σε αυτήν την περιβαλλοντολογική ευθύνη και σε επίπεδο συνεργασίας θα τονίσουν για πρώτη φορά τον Σεπτέμβριο του 2021, με Κοινή Δήλωση, ο Πάπας Φραγκίσκος, ο Οικουμενικός Πατριάρχης και ο Αγγλικανός Αρχιεπίσκοπος τον επείγοντα χαρακτήρα αυτής της οικολογικής κρίσης: «*All of us—whichever and wherever we are—can play a part in changing our collective response to the unprecedented threat of climate change and environmental degradation*»⁴⁰.

---

³⁸ Ecumenical Patriarch Bartholomew, (2003), “Revelation and the Environment”, in J. Chryssavgis (ed.), *Cosmic Grace Humble prayer, the ecological vision of the green patriarch Bartholomew I* (Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company), pp. 152-153. Βασιλείου Γιούλτση, (1997), “Κοινωνικές συνέπειες της οικολογικής αναστροφής”, στο Πρακτικά Συμποσίου, Διατμηματικό Συμπόσιο, *Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη, σσ. 61 -63.

³⁹ J. Chryssavgis (ed), (2011), *On Earth as In Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, p. 18.

⁴⁰ Pope Francis with Ecumenical Patriarch and Archbishop of Canterbury, (2020), “Joint Message for the Protection of Creation” in <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/09/07/0543/01167.html>.